

ĮRODINĖJIMO ŠVEDIJOS CIVILINIAME PROCESSE BENDRIEJI ŠALTINIAI, BRUOŽAI IR PRINCIPAI

Elena Kosaitė-Čypienė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5)271 4593
Elektroninis paštas ekosaite@mruni.lt*

Pateikta 2008 m. balandžio 16 d., parengta spausdinti 2008 m. liepos 22 d.

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama įrodymų ir įrodinėjimo instituto Švedijos civiliniame procese raida, aptariami pagrindiniai įrodinėjimo proceso šaltiniai, bruožai bei principai. Švedijos įrodinėjimo proceso nuostatos lyginamos su nuostatomis, įsigaliojusiomis Lietuvoje kartu su naujuoju Civilinio proceso kodeksu, pateikiami glausti teisiniai skirtumai įvertinimai bei pastabos.

Švedijos civilinis procesas, kurio pagrindinis bruožas yra jo socialinis pobūdis, buvo vienas iš pavyzdžių rengiant ir vykdant 2003 m. Lietuvos civilinio proceso reformą, kurios vienas iš tikslų kaip tik ir buvo pereiti prie socialinio civilinio proceso teorijos taikymo, todėl jo analizė bei lyginimas su Lietuvos civilinio proceso nuostatomis yra svarbūs teisės mokslui.

Svarbiausi Švedijos civilinio proceso įrodinėjimo proceso metu pasireiškiantys principai yra rungimosi, kooperacijos, dispozityvumo, derinamo su aktyvaus teisėjo vaidmens principu, žodinio bylos nagrinėjimo, koncentruotumo bei laisvojo įrodymų vertinimo principai. Labiausiai nuo Lietuvoje įsitvirtinusių civilinio proceso principų skiriasi laisvojo įrodymų vertinimo principas. Švedijoje šiems vertinimams suteikiamos didelės galimybės, o Lietuvoje tai ribojama įrodymų leistinumais taisyklėmis.

Pagrindinės sąvokos: Švedijos civilinis procesas, įrodymai ir įrodinėjimas, Švedijos teismo proceso kodeksas, socialinio civilinio proceso teorija, laisvo įrodymų vertinimo principas.

ĮVADAS

Nekyla abejonių, kad įrodymų ir įrodinėjimo institutas yra vienas iš svarbiausių civilinio proceso teisės šakoje. Įrodinėjama viso civilinio proceso teisme metu, nuo civilinės bylos iškelimo (ieškinyje nurodomi faktai, kuriais ieškovas grindžia savo reikalavimus) iki sprendimo byloje priėmimo (teismas sprendimo motyvuojamojoje dalyje pateikia visų įrodymų vertinimą). Netgi galima teigti, kad įrodinėjimo procesas atspindi visą tam tikroje valstybėje galiojančio civilinio proceso esmę arba pats daro įtaką civiliniam procesui. Pavyzdžiui, pabrėžiama, jog iki 1942 m. teismo proceso reformos Švedijoje galiojusio teismo proceso pagrindinis bruožas buvo *teisėtų įrodymų teorija*, o įtvirtinus socialinį civilinį procesą jo esmę išreiškė *laisvo įrodymų vertinimo principas*.

2003 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikoje įsigaliojusio naujojo Civilinio proceso kodekso [1] esme pasirinkta socialinio civilinio proceso teorija, vyraujanti daugumos Europos valstybių, tarp jų ir Švedijos, civiliniuose procesuose. Naujojo kodekso rengėjai pabrėžė, kad Švedijos 1942 m. Teismo proceso kodeksas, būdamas vienas iš naujausių teismo proceso kodeksų Europoje, buvo pavyzdžiu kuriant naująjį Civilinio proceso kodeksą [2, p. 6]. Kaip tik visų pirma dėl šios priežasties aktualu panagrinėti Švedijos civilinį procesą. Norint suprasti Lietuvoje vykdomas teises reformas, būtina išsiaiškinti jų prigimtį, tikslus ir siekius, pažinti tas teises realijas, kurias įgyvendinti siekiama. Įrodymų ir įrodinėjimo institutas Švedijos civiliniame procese savo ruožtu aktualus kaip atspindintis viso civilinio proceso esmę.

Tema taip pat aktuali ir dėl jai nagrinėti taikomo lyginamojo metodo, kuris šiuolaikinėje jurisprudencijoje

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorė.

je laikomas vienu iš svarbiausių¹. Be to, analizuojami nauji iki šiol Lietuvos teisės mokslininkams nežinomi literatūros šaltiniai švedų kalba.

Konstatuotina, kad išgaliojus naujam CPK vis daugiau mokslininkų domisi įrodymų ir įrodinėjimo institutu². Tačiau lyginamosios teisėtyros darbų šia tema, ypač kiek tai susiję su Švedijos patirtimi, nėra.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti įrodymų ir įrodinėjimo instituto Švedijos civiliniame procese raidą bei panagrinėti pagrindinius įrodinėjimo proceso šaltinius, bruožus bei principus. Švedijos įrodinėjimo proceso nuostatos lyginamos su nuostatomis, išgaliojusiomis Lietuvoje pradėjus veikti naujam Civilinio proceso kodeksui, pateikiami glausti teisiniai skirtumų įvertinimai bei pastabos.

I. BENDRIEJI ĮRODINĖJIMO ŠALTINIAI

Įrodinėjimo procesą reglamentuojančius šaltinius remiantis Švedijos civiliniu procesu būtų galima tradiciškai skirstyti į *tiesioginius*, arba *pirminius*, ir *netiesioginius*, arba *antrinius*. Prie tiesioginių skiriami bendrieji teisės principai, apimantys elementus, svarbius įrodinėjimo procesui, įstatymai, tarptautinės sutartys bei poįstatyminiai teisės aktai. Netiesioginiais teisės šaltiniais pripažįstama teismų praktika, teisės doktrina bei įstatymų parengiamieji darbai (*travaux preparatoires*). Kartais, kaip matysime toliau, teismų praktika bei įstatymų parengiamieji darbai įgauna pirminio teisės šaltinio reikšmę.

Pagrindinis Švedijos įstatymas (*Grundlag*, į kitas kalbas verčiamas kaip *konstitucija*³), įrodinėjimui svarbus tiek, kiek įtvirtina **bendruosius teisės principus**, savo ruožtu turinčius įtakos civiliniam procesui apskritai. Kaip pavyzdį būtų galima nurodyti lygiateisiškumo principą, kurį nustato Valdymo formos įstatymas: „Teismai bei viešojo administravimo institucijos savo veikloje privalo žiūrėti asmenų lygybės prieš įstatymą bei laikytis objektyvumo ir nešališkumo“ (4, 1:9). Įrodinėjimo procese šis principas įgyvendinamas laikantis nuostatų, jog ribojama ieškovo teisė keisti ieškinio elementus (*Švedijos teismo proceso kodeksas, Rättegångsbalk* [5],

toliau – ŠTPK, 13:3⁴) bei atsakovo teisė atsikirsti – atsakovas visus atsikirtimus privalo iš karto nurodyti savo atsiliepime į ieškininį pareiškimą (5, 42:7). Jei vis dėlto šalis bylos nagrinėjimo iš esmės metu nori pateikti įrodymų, nepateiktų per pasirengimą, ji privalo apie šiuos įrodymus nedelsdama informuoti teismą ir priešingą šali, jei nori jais remtis (5, 42:22). Šiais ribojimais šalims garantuojamas vienodos procesinės kovos priemonės, neleidžiama daryti netikėtumų viena kitai, duodama laiko atsikirsti.

Antrasis pagal svarbą įrodinėjimo procesui šaltinis yra 1942 m. liepos 18 d. priimtas **Švedijos teismo proceso kodeksas** (išgaliojo 1948 m. sausio 1 d.). Šis kodeksas įgyvendinant teismo proceso reformą pakeitė iki tol galiojusį 1734 m. Teismo proceso kodeksą. Įrodinėjimo proceso reforma buvo iš esmės visos teismo proceso reformos pagrindas: remiantis 1734 m. ŠTPK teismo procesas buvo pagrįstas vadinamąja *teisėtų įrodymų teorija*⁵, o naujasis kodeksas įtvirtino *laisvo įrodymų vertinimo principą* kaip esminį viso reformuoto proceso bruožą.

ŠTPK sandara atspindi vieningo teismo proceso doktriną⁶. Kodekse normos, reglamentuojančios abu procesus, yra susijusios tarpusavyje. Dalis normų reglamentuoja tik baudžiamąjį procesą, dalis tik civilinį procesą, kitos taikomos abiejų formų procesams. Kodeksą sudaro septynios dalys, skirstomos į skyrius bei skirsnius. Įrodinėjimo institutui ŠTPK skirtas visas trečiasis skyrius, kuris savo ruožtu suskirstytas į septynis skirsnius. Pirminis skirsnis skirtas įrodinėjimui, t. y. apima įrodinėjimo principus, dalyką, šalių ir teismo vaidmenį įrodinėjimo procese, aplinkybes, kurių nereikia įrodinėti, bei įrodymų vertinimą. Šeši likę skirsniai skirti atskiroms įrodinėjimo priemonėms aptarti. Nuo 1942 m. Kodeksas keistas keletą kartų, tačiau įrodinėjimo ir įrodymų institutas didesnių pokyčių nepatyrė.

Be ŠTPK, paminėtini keletas **įstatymų** bei **poįstatyminių aktų**, detaliau reglamentuojančių tam tikras kodekso nuostatas, susijusias su įrodinėjimu: *Įstatymas dėl įrodymų rinkimo užsienio valstybės teisme* (1946:817), *Įstatymas dėl įrodymų rinkimo užsienio valstybės teismui* (1946:816), *Įstatymas dėl įrodymų rinkimo tam tikroms tarptautinėms institucijoms* (1946:818), *Įstatymas dėl priesaikos priėmimo teisei apsaugoti užsienyje* (1946:819), *Įstatymas dėl pareigos liudyti Skandinavijos valstybėse* (1974:752), *Įstatymas dėl užsienio valstybės konsulo atleidimo nuo pareigos duoti liudytojo parodymus* (1970:86) bei *Vyriausybės nutarimas dėl teisės tam tikrais atvejais reikalauti išaiškinti užsienio teisės turinį* (1981:366). Be šių įstatymų, įrodinėjimui svarbių nuostatų (daugiausia – vadinamųjų *įrodinėjimo pareigos taisyklių*) galima rasti kituose įsta-

¹ K. Zweigert ir H. Kotz veikale „Lyginamosios teisės įvadas“ pabrėžia: „Iš tiesų galima abejojti, ar vien tik galiojančių įstatymų interpretavimas įprastiniais jurisprudencijos metodais [...] gali pretenduoti vadintis mokslu. Apie mokslą jurisprudencijoje pirmiausia galima kalbėti ten, kur mokslas pakyla aukščiau nacionalinės pozityviosios teisės normų, kaip tai labiausiai pasireiškia teisės filosofijoje, teisės istorijoje, teisės sociologijoje ir svarbiausia – lyginamojoje teisėje“ [3, p. 19].

² Pvz., V. Nekrošius. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ teorinė ir praktinė analizė. Teisė. 2006. Nr. 58; R. Norkus. Įrodinėjimo ypatumai sumariniuose procesuose. Teisė. 2006. Nr. 60; A. Žlioba. Įrodymų lestinumo samprata civiliniame procese. Justitia. 2003. Nr. 3–4.

³ Šį vadinamąjį Pagrindinį įstatymą sudaro trys įstatymai: Valdymo formos įstatymas (*Regeringsformen*, 1974:152), Spaudos laisvės įstatymas (*Tryckfrihetsförordningen*, 1949:105) bei Žodžio laisvės įstatymas (*Yttrandefrihetsgrundlagen*, 1991:1469). Sveriges Rikes Lag. Uppsala, 1995.

⁴ Nuorodos Teismo proceso kodekse tradiciškai daromos į kodekso skirsnius (pirminis skaičius) ir tų skirsnių straipsnius (antrasis skaičius), nes kiekvieno skirsnio numeracija pradedama iš naujo.

⁵ Plačiau apie šią teoriją bus kalbama toliau, taip pat žr., pvz., M. Maksimaitis. Užsienio teisės istorija [6].

⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad Švedijos teismo proceso kodeksas yra vienintelis kodeksas Europoje, kuriame teismo procesas reglamentuojamas viename teisės akte.

tymuose, pavyzdžiui, *Pirkimų-pardavimų įstatyme* (1990:931) įtvirtintas įrodinėjimo pareigos paskirstymas tarp pirkejo ir pardavėjo.

Kaip svarbus įrodinėjimo proceso šaltinis atskirai paminėtinos Švedijos **tarptautinės sutartys**. Svarbiausi šios srities šaltiniai yra *1954 m. Hagos konvencija civilinio proceso klausimais* bei *1970 m. Hagos konvencija dėl įrodymų civilinėse ir komercinėse bylose paėmimo užsienyje*, kuriomis vadovaujantis gali būti renkami įrodymai užsienio valstybėse bei užsienio valstybių teismų prašymu Švedijoje. Be šių konvencijų, su daugeliu valstybių sudarytos dvišalės tarptautinės sutartys dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, komercinėse ir šeimos bylose, kuriomis vadovaujantis gali būti renkami įrodymai. Tam tikrus įrodymų leistinumą klausimus reglamentuoja *1956 m. Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija*, įrodinėjimo pareigos paskirstymą – *1929 m. Varšuvos konvencija dėl tam tikrų taisyklių, susijusių su tarptautiniais vežimais oru, unifikavimo*.

Teismų praktika Švedijos civilinio proceso šaltiniuose užima ypač svarbią vietą.

Nors visi autoriai, minintys Švedijos teismų praktiką kaip teisės šaltinį, sutaria, kad tikrojo, formaliai privalomo precedento Švedijoje nėra [7, p. 293, 8, p. 489, 9, p. 765, 6, p. 270 ir 455], nes teismas, turėdamas rimtų argumentų, gali netaikyti ne tik Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų, bet net ir įstatymų, vis dėlto Aukščiausiojo Teismo sprendimai ir išaiškinimai, vadinami precedentais, turi didžiulę reikšmę: G. Bergholtzas ir A. Peczenikas net nurodo, jog precedentų įtaka Švedijoje dargi didesnė nei Anglijoje, kur egzistuoja normos, nurodančios, kokiais atvejais teismai *neprivalo* laikytis precedentų, tuo tarpu Švedijoje tokių taisyklių nėra [7, p. 293]. Be to, precedentą Švedijoje įtvirtina pozityviosios teisės normos, o Anglijoje – tik tradicija. Precedentais Švedijoje laikomi tik tie Aukščiausiojo Teismo sprendimai ir išaiškinimai, kurie pačių Aukščiausiojo Teismo teisėjų atrinkti publikuojami kasmetiniame leidinyje *Nytt Juridiskt Arkiv* (per metus paskelbiami daugiau nei šimto bylų sprendimai). Pastebima, kad precedentų kaip teisės šaltinio reikšmė ypač didelė tais atvejais, kai tam tikri klausimai labai glaustai reglamentuoti įstatymo arba iš viso nėra reglamentuoti. Pavyzdžiui, ŠTPK nenurodyta, kas turi įrodinėjimo pareigą, nei būtinas įrodinėjimo tikimybės laipsnis. Tokiais atvejais Aukščiausiojo Teismo sprendimuose pateikiami tikslūs išaiškinimai žemesniesiems teismams. Tais atvejais, kai pašalinamos teisės spragos, laikytina, jog precedentas užima pirminio teisės šaltinio vietą. G. Bergholtzas ir A. Peczenikas, be to, nurodo, jog precedento kaip teisės šaltinio reikšmė pastaruoju metu net didėja [7, p. 298].

Skirtingai nei precedentinės teisės valstybėse, Apeiliacinio teismo sprendimai teisės precedentu nelaikomi, tačiau net į juos dažnai atsižvelgiama kaip į vertingą informacijos šaltinį. Be to, kasmet publikuojamos kai kurių specialiųjų teismų, pavyzdžiui, Darbo teismo, Prekybos teismo ir kitų ataskaitos, kuriose galima rasti tam tikrų įrodinėjimo institutui svarbių nuostatų.

Įstatymų parengiamieji darbai (*travaux preparatoires*) Švedijoje taip pat laikomi labai svarbiu teisės šaltiniu. G. Bergholtzas ir A. Peczenikas net nurodo, jog Švedijoje už parengiamąją medžiagą svarbesni tik įstatymai. Iš principo tai antriniai teisės šaltiniai, nors tam tikrais atvejais, kai teismui neišvengiamai tenka jais vadovautis, įstatymų rengimo medžiaga tampa pirminiu šaltiniu. Oficialiai publikuojamą įstatymų projektų rengimo medžiagą sudaro projekto komentarai, analizės, pastabos ir išvados, Vyriausybės ir Parlamento svarstymo medžiaga bei Įstatymų Tarybos išvados. Šie darbai reikšmingi, kai tam tikros teisės normos, būdamos glaustos ir koncentruotos, gali sudaryti sąlygas įvairioms interpretacijoms. Kaip pavyzdį galima būtų paminėti faktą, jog ŠTPK nesuteikia didesnės įrodomosios vertės oficialiems rašytiniams įrodymams, tačiau, atsižvelgiant į įstatymų parengiamuosius darbus jiems paprastai priskiriama svarbi įrodomoji vertė [10, p. 653]. Švedijos Vyriausybės Europos Bendrijų ir teisės mokslo santykio tyrime nurodyta, jog įstatymų parengiamųjų darbų kaip teisės šaltinio reikšmė Švedijai integruojantis į Europos Sąjungą mažėja [11], todėl, kai kurių mokslininkų nuomone, bendrieji teisės principai, Aukščiausiojo Teismo precedentas ir doktrina turėtų įgauti didesnę reikšmę [12, p. 253, 7, p. 298].

Teisės doktrina, be abejo, daro įtaką Švedijos teismų praktikai, ypač kai tam tikros teisės normos yra glaustos bei reikalauja interpretacijų. Įrodinėjimo institutui ypač svarbūs ir geriausiai žinomi yra šie moksliniai darbai: P. O. Ekelöfo bei R. Bomano teismo proceso studija *Teismo procesas (Rättegång)* [13], kurią sudaro net 6 knygos. Ketvirtoji (257 p.) skirta įrodinėjimo ir įrodymų institutui. Reikšmingi ir Uppsalos universiteto profesorius B. Lindell'io darbai. Be šių mokslininkų, paminėtinos dar ir procesualistų G. Bergholtzo, P. O. Boldingo, P. Fitgero, P. Lindblomo, K. Olivecrona, L. Welamssono ir kt. pavardės. Svarbesni periodiniai leidiniai būtų šie: *Svensk Juristtidning* (jame skelbiami apeliacinių teismų sprendimai), *Advokaten* bei Stokholmo universiteto Teisės fakulteto leidinys *Juridisk Tidskrift*.

Įrodinėjimo proceso šaltiniai Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje iš esmės yra gana panašūs, išskyrus keletą nedidelių skirtumų. *Pirmiausia*, remiantis vientiso teismo proceso doktrina, ŠTPK apima tiek civilinį, tiek ir baudžiamąjį procesus, o įrodymams ir įrodinėjimui skirtas III kodekso skyrius bendras abiem procesams. Tuo tarpu Lietuvoje įrodinėjimo reglamentavimas baudžiamajame ir civiliniame procesuose yra atskiras. *Antra*, skirtingai vertintina teismų praktika. Švedijoje teismo precedentas nėra privalomas *de jure*, tačiau teismai nuosekliai jo laikosi (privalomas *de facto*). Dėl to, ar privalomas *de jure* teismo precedentas Lietuvoje, nuomonės išsiskiria. V. Mikelėnas nurodo, jog Teismų įstatymo 18 str. 2 d. 1 p. nuostata, įtvirtinanti, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas skelbia teisėjų senato aprobuotus teismų sprendimus, į kuriuos turi atsižvelgti teismas, taikydamas tuos pačius įstatymus, reiškia, jog Lietuvoje teismo precedentas taip pat pripažįstamas *de jure* [14, p. 215], tuo tarpu V. Nekrošius teigia, jog Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo precedentai nėra privalomi, t. y.

teismas neturi pareigos aiškinti įstatymą taip, kaip tai padarė Aukščiausiasis Teismas, tačiau nukrypimo motyvai turi būti pakankamai svarūs [15, p. 79]. V. Vasilauskas nurodo, kad bent jau epizodiškai, konkrečiais atvejais, esant teisės spragų, teisėjas kuria teisę, „t. y. per savo sprendimus (o tai reiškia, per teisminių precedentų) pagimdo naujas teisės normas“ [16, p. 150]. Vadinasi, ir Lietuvoje tam tikrais atvejais teismų praktika tampa pirminės teisės šaltiniu [taip pat žr. 17]. Atkreiptinas dėmesys, kad naujajame Civilinio proceso kodekse kaip vienas iš kasacijos pagrindų nurodomas nukrypimas nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos (CPK 346 str., 2 d. 2 p.), tačiau tai savaime dar nėra pagrindas naikinti sprendimą, jei nukrypęs nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos teismas tinkamai argumentavo savo sprendimą. Antra vertus, teisingumo principas reikalauja visas vienodas situacijas aiškinti tapačiai. Jeigu teismas vieną kartą teisės normą išaiškintų vienaip, o kitą kartą esant analogiškai situacijai tą pačią teisės normą išaiškintų visai kitaip, niekada nepavyktų sukurti apibrėžtos, stabilios teisės sistemos [14, p. 213]. Be to, praktikoje Švedijos teismai visada remiasi oficialiai paskelbtais Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais, o Lietuvos žemesnieji teismai vis dar nėra taip gerai susipažinę su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kad remtųsi ja visada, kai byloje sutampa *ratio decidendi*, ir taiko tuos pačius įstatymus. *Trečia*, Švedijoje svarbiu teisės šaltiniu laikomi *travaux preparatoires* Lietuvoje teturi labai menką reikšmę dėl chaotiškos įstatymų leidybos, dėl jų negausumo ir nesusistemavimo [18, p. 46], dėl to nukenčia teisės aiškinimo kokybė, o galiausiai – ir visi teisės subjektai, kurių veiklą reguliuoti skirtas tas įstatymas [14, p. 246]. Atsižvelgiant į tai, kokią naudą Švedijos teisėjai gauna iš ypač išsamių įstatymų parengiamųjų darbų, norėtųsi pasiūlyti Lietuvos įstatymų leidėjui padaryti pakeitimų šiuo klausimu, tačiau nereikia pamiršti, jog patys švedai mano, jog jų valstybei integruojantis į Europos Sąjungą, įstatymų parengiamųjų darbų reikšmė mažėja.

II. PAGRINDINIAI ĮRODINĖJIMO PROCESO ŠVEDIJOS CIVILINIAME PROCESU BRUOŽAI IR PRINCIPAI

Pagrindinis modernaus Švedijos civilinio proceso bruožas, perteikiamas per šio proceso principus ir įrodinėjimo procesą, yra ryškus socialinis jo pobūdis. Tačiau socialinis Švedijos civilinis procesas tapo tik po 1942 m. teisinės reformos, o iki tol jame vyko įvairių pokyčių.

Jau minėta, kad pirmasis Teismo proceso kodeksas Švedijoje priimtas 1734 m. Įsigaliojus šiam kodeksui įsitvirtino civilinis procesas, grįstas *teisėtų įrodymų teorija*⁷. Pagrindinė šios teorijos idėja buvo ta, kad nagrinė-

jant bylą galimi tik tam tikros rūšies įrodymai ir tik tam tikras jų kiekis, pavyzdžiui, 1734 m. kodekse buvo įtvirtinta norma, teigianti, jog vienas liudytojas laikomas puše įrodymo, vadinasi, nepakankamu įrodymu, tačiau du liudytojai, kurių liudijimai sutampa, laikomi visišku įrodymu. Taip pat buvo nustatyta, jog nemažai žmonių laikomi netinkamais liudytojais, pavyzdžiui, civilinio proceso šalies šeimynykščiai, ateistai, vaikai ir moterys. „Tinkamo liudytojo“ įrodymų teismas negalėjo atmesti, kaip, pavyzdžiui, nepatikimų. Taigi teisėjas visai neturėjo galimybių laisvai vertinti įrodymus. Be to, teisėtų įrodymų teorija grįstam procesui buvo būdingas tardomasis, arba inkvizitorinis, taip pat rašytinis procesas. Taip pat įstatymas aiškiai apibrėžė, kokios rūšies įrodymai ir koks jų kiekis leidžiama, kokia vertė įrodymui suteikiama ir kt.

1734 m. priėmus ŠTPK Švedijos civilinio proceso raida daugiau kaip dviem šimtams metų sustojo. Tuo tarpu Europoje vyko dideli teisminio proceso pasikeitimai: jau XIX amžiuje 1806 m. priėmus Prancūzijos *Code de procedure civile*, 1877 m. Vokietijos *Zivilprozessordnung* bei 1864 m. Rusijos *Ustav graždanskogo sudoproizvodstva* įsigaliojo liberalusis civilinis procesas. Iškėlęs atskiro individo vertę bei valią, gynęs privačias teises bei, įtvirtindamas rungimosi, dispozityvumo ir žodiškumo principus, suteikęs galimybę procesą reguliuoti pačioms šalims. Teisėjui paliktas tik visiškai pasyvaus arbitro vaidmuo. Tačiau pamažu atkreiptas dėmesys, kad visiškai valdant procesą šalims atsiranda daug galimybių piktnaudžiauti, iki begalybės vilkinti procesą, tai neužtikrina šalių lygybės ir netgi teisės į teisminę gynybą. Esant tokiai padėčiai, švedams vis dar delsimas (tiesa, parlamente jau buvo svarstomi įvairūs proceso reformavimo pasiūlymai, bet jie taip ir liko pasiūlymai⁸) Europą, priėmus 1895 m. Austrijos civilinio proceso kodeksą, pasiekė austro Franco Kleino socialinio civilinio proceso idėjos. Šių naujų idėjų esmė buvo tai, jog vis dėlto ginčo sprendimas nėra vien tik privatus šalių reikalas, jis susijęs su visuomenėje galiojančios teisės taikymu, todėl yra reikšmingas tiek valstybei, tiek visuomenei [19, p. 24]. „Protingas visuomenės ir valstybės bei privačių interesų užtikrinimas ir derinimas – tai šiuolaikinio ir modernaus proceso užduotis“ [20, p. 45]. Remdamasis tokiomis idėjomis F. Kleinas suformulavo specialiuosius civilinio proceso tikslus – tai proceso aiškumas, prieinamumas, ekonomiškumas, pigumas, koncentracija (greitumas) ir teisingo sprendimo byloje priėmimas [21, p. 25], o darnus šių tikslų derinimas bei įgyvendinimas yra socialinio proceso pagrindas. Įsivyravusios naujosios socialinio civilinio proceso idėjos ėmė keisti vos šimtmetį Europoje gyvavusį liberalųjį procesą, Švedijos grynuoju pavidalu taip ir nepasiekusį (1935 m. pradėta Prancūzijos civilinio proceso kodekso reforma, 1924 m. ir 1933 m. Vokietijos civilinio proceso kodekso pakeitimai). Nuo pat 1926 m. parlamente svarstė proceso reformos klausimus, pagaliau, šalį sėkmingai valdant socialistams, 1942 m. švedai išleidžia tikrą socialinio proceso „grynuolį“ [21, p. 30] –

⁷ *Teisėtų įrodymų teorijos* idėja perimta iš romanų-germanų teisės, kurioje ji vyravo nuo Viduramžių iki Didžiosios prancūzų revoliucijos (žr. M. Maksimaitis Užsienio teisės istorija [6]). Švedai teisėtų įrodymų teoriją įtvirtino tik 1734 m. kodeksu, iš esmės tada, kai kontinentinėje Europoje jos jau buvo pamažu atsisakoma.

⁸ Pasiūlymai 1849, 1884 ir 1887 m. [10, 43 supra].

Teismo proceso kodeksą, įtvirtindami Švedijai visai naujus jau liberalizmo filosofijos iškeltus dispozityvumo, rungimosi ir žodiškumo principus, suderinus su socialinio proceso pabrėžiamais koncentruotumo bei aktyvaus teisėjo vaidmens teismo procese principais. Viso civilinio proceso svarbiausiais elementais⁹ numatyti jo *pigumas, greitumas ir teisingumas*. „Mes, demokratai, norim turėti *dinamišką ir pažangų procesą*, atitinkantį visuomenės vystymąsi“, – retoriškai modernių laikų civilinio proceso tikslus nurodė vienas žymiausių šiuolaikinių švedų procesualistų P. H. Lindblomas [12, p. 256].

Kokiais tiksliai principais vadovaujasi Švedijos civilinis procesas, vis dar aktyviai diskutuojama. Skirtingi autoriai nurodo skirtingus principus ir skirtingą jų skaičių. Taip iš esmės yra todėl, kad nė vieno principo pozityviosios teisės normos nenurodo tiesiogiai¹⁰. Todėl, šio straipsnio autorės nuomone, nagrinėti verta tik tai, kaip įrodinėjimo procesą veikia pagrindiniai, visuotinai prižįstami principai.

Rungimosi principo klasikinis turinys yra toks: tik ginčo šalys sprendžia, kokiais įrodymais ir koku būdu grįsti savo reikalavimus ar atsikirtimus, o teismas į šį procesą nesikiša, tik prižiūri, kad ginčas vyktų laikantis taisyklių [21, p. 45]. V. Mikelėno nuomone, rungimosi principas išreiškia pačią civilinio proceso esmę – visas bylos nagrinėjimas laikomas lygiateisių ginčo šalių dvikova, kurios arbitras yra teismas (teisėjas) [18, p. 93]. Kaip jau minėta, būtent tokiomis idėjomis ir buvo grįstas rungimosi procesą įtvirtinęs liberalusis civilinis procesas, tačiau švedai šį principą atitinkamai modifikavo atsižvelgdami į socialiojo proceso reikalavimus: išlaikomos nuostatos, jog pasirūpinti įrodymais yra šalių reikalas [5, 35:6], teismas, remdamasis šalių pateiktais įrodymais, vertina bylos faktus ir priima sprendimą [5, 17:2], įrodinėjimo dalyką byloje nustato ginčo šalys, kiekviena šalis privalo įrodyti aplinkybes, kuriomis ji remiasi motyvuodama savo reikalavimus arba atsikirtimus [5, 42:2 ir 5, 42:7], teismas savo sprendime negali remtis šalių nenurodytais faktais [5, 17:3], tačiau, priešingai grynai ginčo proceso modeliui, teismui rungimosi procese suteikiamos gana plačios teisės ir pareigos – nedispozityviose bylose teismas gali rinkti bet kokius įrodymus savo nuožiūra [10, p. 30], o net dispozityviose bylose gali, pavyzdžiui, savo iniciatyva apklausti liudytojus arba išreikalauti rašytinių įrodymų [5, 36:17]. Šios, palyginti su kitomis ginčo proceso modelių įvairiosiomis valstybėmis galinčios atrodyti per plačios, teismo teisės dera su XX amžiaus pabaigoje iškeltomis

⁹ P. H. Lindblomo nuomone, šios trys „esminės sąvokos“ yra susijusios su visomis proceso funkcijomis. P. H. Lindblomas taip pat cituoja Kallenbergą, kuris teigia, jog šiomis sąvokomis nesiekama apibrėžti civilinio proceso tikslų, o tik nusakyti, *kaip*, koku būdu tie tikslai turi būti pasiekti [12, p. 261].

¹⁰ Pavyzdžiui, A. Peczenikas (kurį cituoja Lindblomas), teigia: „Šių dienų Švedijos teisėje šie principai paslaptinai egzistuoja. Visi apie juos žino, bet nėra madinga garsiai apie tai kalbėti. Be to, kartais tvirtinama, kad teisės principai yra tik – pedagoginė retorika, bet ne normatyvinis legitimumas (...) Vis dėlto nuostabu, jog įstatymų aiškinimas tiek teisės moksle, tiek praktikoje iš esmės sutampa su principais ir jais remiasi“ [12, p. 253].

kooperacijos principo idėjomis: „kooperacija civiliniame procese – tai aktyvus ginčo šalių ir bylą nagrinėjančio teismo bendradarbiavimas siekiant kuo greičiau išspręsti ginčą ir priimti byloje teisingą sprendimą“ [22, p. 37]. Tarkime, savo iniciatyva apklauskamas jau iškvietus į teismo posėdį liudytojus (ar patikslindamas neaiškumus ar neišbaigtumus pasisakymuose, kaip to reikalauja 43:4 straipsnis) teismas gali išsiaiškinti tokias aplinkybes, kurių nežinojimas užvilkinų procesą ar būtų pažeistos kitos šalies teisės. V. Nekrošius nurodo, jog kooperacijos idėjos įtvirtinimą reiškia nuostata, jog visi reikalavimai ir šalių turimi įrodymai turi būti pateikiami teismo nustatytu terminu, o vėliau pateiktus įrodymus teisėjas turi teisę atsisakyti nagrinėti, jeigu mano, kad tuo siekiama vilkinti procesą [21, p. 47], o kaip tik tokia nuostata įtvirtinta ŠTPK 43:10 straipsnyje.

Dispozityvumo principo esmė ta, kad tik šalis sprendžia, kaip naudosis savo procesinėmis teisėmis: kokius reikalavimus ar atsikirtimus ir įrodymus ji pareikš (ir ar apskritai pareikš) ir kt. Proceso pradžia, jo turinys ir pabaiga yra išimtinės proceso šalies kompetencijos dalis [21, p. 47–48]. Kaip tik įgyvendinant dispozityvumo bei rungimosi principus aiškiausiai atskleidžia derinimas su naujomis **aktyvaus teisėjo vaidmens** idėjomis. Pirmiausia teisėjas prižiūri, kad, naudojantis procesine laisve, nebūtų pažeistas viešasis interesas. Atsižvelgiant į galimybę teisėjui turėti įtakos procesui, Švedijos teisėje bylos skirstomos į dispozityvias, nedispozityvias ir mišrias¹¹. Nedispozityviose bylose, kaip jau minėta, teismas turi teisę rinkti bet kokios rūšies įrodymus savo paties nuožiūra, o dispozityviose galimybė teisėjui papildyti šalių pateiktus įrodymus ribota.

Žodinis bylos nagrinėjimas – vienas iš kertinių 1942 m. reformos principų, kadangi pagal iki tol galiojusią teisėtų įrodymų teoriją visas teismo procesas vykdavo raštu. Visiškai atmetus tardomąjį, arba inkvizicinį, procesą ir teisėtų įrodymų teoriją, švedijoje imta taikyti laisvąjį įrodymų vertinimą, o kaip teigia profesorius B. Lindell'is, tarp teisinėje sistemoje taikomos įrodinėjimo sistemos ir teismo proceso formos yra glaudus ryšys [10, p. 40]. Teisėtų įrodymų teorijos idėja buvo palikti kuo mažiau galimybių teisėjui piktnaudžiauti savo galiomis (nustatant įstatymu, kokios rūšies bei kiekio įrodymai leidžiami, kokia vertė turi būti suteikta įrodymui ir kt.), todėl ir rašytinis procesas buvo savaime suprantamas. Tuo tarpu išgalėjęs laisvam įrodymų vertinimui rašytinė proceso forma trukdytų teismui įvertinti, tarkime, tokius svarbius faktorius kaip šalių ir liudytojų elgesys teisme [10, p. 40]. Iš pradžių uoliai pasiryžę vesti procesus tik žodžiu švedai pamažu suprato, kad vien žodinis bylos nagrinėjimas gali užvilkinoti procesą, todėl iki pat 1987 m. galiojęs draudimas pateikti teismui raš-

¹¹ *Dispozityviomis* bylomis Švedijoje laikomos bylos, kuriose galima taikos sutartis, *nedispozityviomis* – kuriose esama vadinamojo viešojo elemento, pavyzdžiui, bylos, susijusios su vaikų globos klausimais. Tam tikros bylos yra *mišrios* ta prasme, kad jose esama tiek dispozityvių, tiek nedispozityvių elementų, pavyzdžiui, byloje, susijusioje su vaikų globos klausimais, pačios globos klausimas yra nedispozityvus, tačiau išlaikymo klausimas dispozityvus.

tišką medžiagą ir skaityti iš lapo buvo sušvelnintas teismo teise prirėkus duoti leidimą reikalavimus, prašymus, savo poziciją ir kt. išdėstyti raštu [5, 42:13, 43:5].

Koncentruotumo principas, suformuluotas ir pagrįstas socialinio civilinio proceso teorijoje, buvo vienas iš kertinių 1942 m. teismo reformos punktų. Tačiau švedai F. Kleino suformuluotą ir visuotinai priimtą idėją, jog koncentruotumas reiškia proceso greitumą arba, kitaip tariant, greitą bylos išsprendimą [21, p. 25–26, 12, p. 279], modifikavo: Švedijoje „koncentruotumo principas reiškia, jog *bylos nagrinėjimas iš esmės* turi vykti nenutrūkstamai, o ilgesnė pertrauka reiškia, jog teks pradėti iš *naujo* bylą nagrinėti iš esmės, vadinasi, pradėti viską iš pradžių“ [12, p. 279]. „Ilgesnė pertrauka“ remiantis ŠTPK gali trukti ne ilgiau kaip tris dienas [5, 1:9], o jei pertrauka buvo padaryta atsiradus naujų svarbių įrodymų, bendrasis tokių pertraukų laikas neturi būti ilgesnis negu 15 dienų [5, 43:11]. Naujas bylos nagrinėjimas iš esmės reiškia, jog visi pirmą kartą nagrinėjant pateikti įrodymai, teismui nusprendus, privalės būti pateikti iš naujo [5, 43:11]). Žodiškumo ir tiesioginio dalyvavimo principai bei koncentruotas bylų nagrinėjimas turėtų sudaryti geriausias įmanomas sąlygas laisvai vertinti įrodymus: teisėjas gilinasi tik į vienos bylos medžiagą ir sprendimą priima remdamasis naujausiomis aplinkybėmis. Deja, ir šiuo atveju negalima teigti viena-reikšmiškai: koncentruotas bylų nagrinėjimas, be jokių abejonių, bus greitesnis ir pigesnis, bet tik kol neatsiras būtinybė jį sustabdyti ir pradėti nagrinėti iš naujo. Pasakytina, jog siekiant procesą padaryti išties **efektyvesnį ir pigesnį (ekonomiškesnį)** išivyrėja tendencija sušvelninti koncentruotumo reikalavimus ir leisti ilgesnes pertraukas [12, p. 280]. **Ekonomiškumo** principas, teoriškai išvestinis iš koncentruotumo principo, Švedijoje įgyvendinamas, kad ir taikant nuostatą, jog teismas, matydamas, kad tam tikras įrodymas gali būti gautas įdėjus mažiau pastangų ar turint mažiau išlaidų, gali atsisakyti priimti pateikiamą įrodymą [5, 35:7].

Be bendrųjų civilinio proceso principų, ryškiausiai ir plačiausiai diskutuojamas Švedijos įrodinėjimo proceso bruožas – **laisvojo įrodymų vertinimo** principas, įtvirtintas ŠTPK 35:1 straipsnyje: „Teismas, sąžiningai išnagrinėjęs viską, kas jam pateikta, turi įvertinti tai, kas įrodyta byloje“. Iš esmės panaši šio principo formuluotė įtvirtinta daugumoje šiuolaikinių civilinio proceso kodeksų, pavyzdžiui, naujajame Lietuvos CPK: „Teismas įvertina byloje esančius įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymais“ [2, 185 str.]. Vis dėlto laisvojo įrodymo vertinimo principo įgyvendinimas Švedijoje ypatingas. Nors kodekse apie vertinimą daugiau nieko ir nepasakyta, įstatymų parengiamieji darbai, Aukščiausiojo Teismo praktika bei doktrina išplėtojo ypač laisvą ir liberalų tiek įrodymų pateikimą teismui, tiek jų vertinimą teisme. Požiūrį, kurio, priimdami ir vertindami įrodymus teisme, laikosi Švedijos teisėjai, trumpai suformulavo B. Lindell'is: „Visi įrodymai, pateikti teismui, turi būti įtraukti į medžiagą, kuria remdamasis teismas priima sprendimą. Jei nėra aiškios normos, neleidžian-

čios remtis neteisėtai gautais įrodymais, darytina prielaida, kad tokie [neteisėtai gauti įrodymai] yra leistini“ [10, p. 608]. Neteisėtu būdu gauti arba melagingi, klaidingi įrodymai turi būti vertinami ypač atsargiai, atsižvelgiant kad ir tai, jog, teismui priėmus akivaizdžiai neteisėtą įrodymą, būtų pakenkta jo reputacijai [10, p. 605]. Akivaizdu, kad laisvojo įrodymų pateikimo ir vertinimo principas, literatūroje net vadinamas absoliučiu [18, p. 197], liberaliausiai pasireiškia būtent pateikiant ir priimant įrodymus.

Kaip jau minėta, 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujajam Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksui, civilinis procesas Lietuvoje įgijo socialinio civilinio proceso pobūdį, nes naujasis kodeksas rengtas vadovaujantis socialiojo civilinio proceso mokyklos nuostatomis ir jos propaguojamomis idėjomis – greitas ir ekonomiškas procesas, aktyvus teisėjas, materialiosios tiesos nustatymo byloje galimybės ir kt. Kaip matėme, kaip tik tokios idėjos vyrauja šiuolaikinėje Švedijos teismo proceso teisėje, todėl galima sakyti, jog Lietuvos teisinė sistema taip priartėjo prie Švedijos teisinės sistemos. Be to, kaip jau minėta įžangoje, 1942 m. ŠTPK buvo vienas iš pavyzdžių, kuriais vadovavosi darbo grupė, rengdama naująjį Lietuvos Respublikos CPK. Tam tikros principinės nuostatos, be abejo, skiriasi. Pavyzdžiui, *pirma*, teismo vaidmuo Švedijos civiliniame procese gerokai aktyvesnis, nei įtvirtinta Lietuvos CPK: Švedijoje teisėjas turi didesnes teises rinkti įrodymus savo nuožiūra, tuo tarpu Lietuvoje, remiantis CPK 179 str., matydamas, jog pateiktų įrodymų neužtenka, teismas gali pasiūlyti šalims ar kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims pateikti papildomų įrodymų, o rinkti įrodymus savo iniciatyva gali tik įstatymų numatytais atvejais (t. y. ypatingosios teisenos, šeimos ir darbo byloje). *Antra*, šiek tiek kitaip suvokiamas koncentruotumo principas: Lietuvoje šis principas įtvirtintas CPK 7 str. ir apima teismo bei šalių pareigą rūpintis proceso skatinimu, o Švedijos teisinėje doktrinoje pabrėžiama, jog koncentruotumas reiškia tik tai, jog byla iš esmės turi būti nagrinėjama nenutrūkstamai, tuo tarpu bylų išnagrinėjimo *greitumas* ir *pigumas* nėra šio principo elementai, o viso civilinio proceso siekiamybė. Akivaizdu, kad šie elementai (nepamirštinas trečiasis – *teisingumas*) iš esmės yra tai, ką Lietuvos teisės mokslininkai pavadintų koncentruotumo ir teisingumo principų deriniu, kitaip tariant, ir Lietuvoje yra civilinio proceso siekiamybė. Juk ne veltui koncentruotumo principas laikomas vienu iš svarbiausių reformuotojo Lietuvos civilinio proceso principų, išreikštų atsižvelgiant į civilinio proceso tikslus („kuo greičiau atkurti teisinę taiką“). Nors iš pirmo žvilgsnio Švedijos teisės doktrinoje apibrėžiamas koncentruotumo principas atitinka greičiau *bylos nagrinėjimo nepertraukiamumo* principą, tačiau jį įtvirtinant keliamas tikslas (neleidžiant teisėjams užsiimti jokiais kitais reikalais, kad kuo greičiau būtų išspręsta byla) daugmaž atitinka klasikinę koncentruotumo principo prasmę. *Trečia*, skirtingai suprantamas laisvojo įrodymų vertinimo principas. Švedai ypač liberaliai vertina leistinumo taisykles, o Lietuvoje jų griežtai laikomasi. Pavydžiui, Lietuvos CPK 177 str. numato įrodymų kriterijus: informacija,

gauta pažeidžiant įstatymus, negali būti vertinama kaip įrodymas.

IŠVADOS

1. Įrodinėjimo procesą reglamentuojantys šaltiniai remiantis Švedijos civiliniu procesu yra bendrieji teisės principai, Pagrindinis įstatymas (konstitucija), Teismo proceso kodeksas, įstatymai bei poįstatyminiai aktai, tarptautinės sutartys, teismų praktika, įstatymų parengiamieji darbai bei doktrina, iš kurių svarbiausiais laikytini pozityviosios teisės aktai, įstatymų parengiamieji darbai bei teismų praktika.

2. Įstatymų parengiamieji darbai bei publikuoti Švedijos Aukščiausiojo Teismo sprendimai ir išaiškinimai esant įstatymo spragų įgyja pirminio teisės šaltinio reikšmę.

3. Pagrindinis modernaus Švedijos civilinio proceso bruožas, išryškėjantis įrodinėjimo procese, yra jo socialinis pobūdis – įvykdžius 1942 m. teismo proceso reformą įtvirtintas valstybės ir privačių interesų derinimas.

4. Svarbiausieji įrodinėjimo procese pasireiškiantys principai yra šie: rungimosi, kooperacijos, dispozityvumo, derinamo su aktyvaus teisėjo vaidmens principu, žodinio bylos nagrinėjimo, koncentruotumo bei laisvojo įrodymų vertinimo. Labiausiai nuo Lietuvoje įtvirtintų civilinio proceso principų skiriasi laisvojo įrodymų vertinimo principas – Švedijoje jis labai stipriai išreikštas, o Lietuvoje ribojamas įrodymų leistinumo taisyklėmis.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 36-1340.
2. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I-III dalių projekto. IXP-926, 2001 08 13.
3. Zweigert, K.; Kotz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius, 2001
4. Švedijos valdymo formos įstatymas (Regeringsformen) (1974:152). Sveriges Rikes Lag. Uppsala, 1995.
5. *Švedijos teismo proceso kodeksas (Rättegångsbalk)* (1942). Sveriges Rikes Lag. Uppsala, 1995.
6. Maksimaitis, M. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius, 1998.
7. Bergholtz, G.; Peczenik, A. *Precedent in Sweden*. Interpreting Precedents. A comparative study / edited by D.Neil MacCormick and Robert S.Summers. Ashgate, Dartmouth, 1991–1992.
8. Tiberg, H.; Sterzel, F.; Cronhult, P. *Swedish law, a survey*. Stockholm, 1994.
9. Сухарев, А. Я. *Правовые системы стран мир, энциклопедический справочник*. Москва, 2000.
10. Lindell, B. Civil Procedure in Sweden. International Encyclopaedia of Laws. Civil Procedure / editor Paul Lemmens. The Hague. Kluwer Law International, 1995.
11. Göranson, U.; Lindblom, P. H. *Europagemenskap och rättsvetenskap, utredning utförd på uppdrag av regeringen*. Uppsala, 1992.
12. Lindblom, P. H. *Progressiv process (spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen)*. Uppsala, 2000.
13. Ekelöf, P. O.; Boman, R. *Rättegång*. I d., IV d. Göteborg, 1992.
14. Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius, 1999.
15. Kuconis, Pr.; Nekrošius, V. *Teisės saugos institucijos*. Vilnius, 2000.
16. Vasiliauskas, V. Teismo precedento kaip teisės šaltinio sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas. *Teisė*. 2002. 42.
17. Greičius, V.; Stankūnienė, V. The role of Supreme Court in the creation of laws. The competences of supreme courts. Second meeting of presidents of supreme courts of central and eastern European countries. Pärnu, 1996.
18. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I d. Vilnius, 2003.
19. Nekrošius, V. Naujasis Civilinio proceso kodeksas ir bendrojo proceso pirmosios instancijos teisme reformos pagrindiniai bruožai. *Teisė*. 2002. Nr. 44
20. Nekrošius, V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. *Teisė*. 1999. Nr. 33 (1).
21. Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius, 2002
22. Nekrošius, V. Kooperacijos principas civiliniame procese. *Teisė*. 1999. Nr. 33(2).

THE SOURCES, MAIN FEATURES AND PRINCIPLES OF EVIDENTIARY PROCEDURE IN SWEDISH CIVIL PROCEDURE

Elena Kosaitė-Čypienė *
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The article analyses the development of the institute of evidence and evidentiary procedure in Swedish Civil Procedure, as well as considers the key sources, features, and principles of evidentiary procedure. Provisions of the Swedish evidentiary procedure are compared with the provisions which have come into effect together with the new Code of Civil Procedure in Lithuania; concise legal assessment of their differences is presented.

The main feature of the Swedish Civil Procedure is its social nature, and it is one of the reasons for choosing it as one of the models when drafting and implementing the reform of Civil Procedure in Lithuania in 2003. One of the aims of the reform was transition to the application of theory of social civil procedure, therefore analysis of Swedish Civil Procedure

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil Procedure, lecturer.

and comparison with provisions of Lithuanian Civil Procedure is of practical importance.

The main sources which regulate evidentiary procedure in Sweden are the common law principles, The Fundamental Law (Constitution), the Code of Judicial Procedure, statutes and enactments, international treaties, practice of courts, preparatory works and doctrine, and overriding of them are (in sequence) the acts of positive law, preparatory works and precedent (practice of courts). The preparatory works and published decisions as well as explanations of the Supreme Court of Sweden in case of lacuna in law assume authority of primary source of law.

The main differences between the Swedish and Lithuanian regulation of the sources of the evidentiary procedure are: the Code of Judicial Procedure of Sweden includes both civil and criminal procedures (chapter for administration of evidence is common for both procedures), but in Lithuania both procedures are regulated separately; precedent of court in Sweden is not binding de jure, yet courts strictly follow it de facto, whereas in Lithuania courts may derogate from the rule as formulated by the Supreme Court, if they have strong arguments for that; the preparatory works in Lithuania never assume authority of a primary source of law due to chaotic legislative work, exiguity and lack of systematization, therefore the quality of interpretation of law suffers. The key principles in evidentiary procedure of Swedish Civil Procedure are the following: competition, co-operation, disposition combined with principle of active role of a judge, oral hearing of the case, concentration, and free evaluation of evidence. The latter principle differs most from the principles of civil procedure applied in Lithuania. While it is very strongly established in Sweden, in Lithuania it is restricted by the rules of admissibility of evidence.

Keywords: Swedish civil procedure, evidence and evidentiary procedure, Code of Swedish Civil procedure, theory of social civil procedure, principle of free evaluation of evidence.